

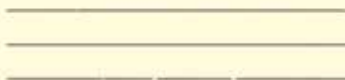

EYLÜL

AÇIKLAMALI ORJİNAL METİN

MEHMET RAUF

6. BASKI

miras

MEHMET RAUF
EYLÜL

Can Miras

Eylül, Mehmet Rauf

© 2019, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Âlem Matbaası, Ahmet İhsan ve Şürekâsı, 1317 (1901)

3. basım: İkbâl Kütüphanesi, 1341 (1925)

Can Yayınları'nda 1. basım: 2019

6. basım: Eylül 2023, İstanbul

Bu kitabın 6. baskısı 2000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Mustafa Çevikdoğan

Düzeltili: Aylin Samancı Elmasdağ

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Sanat yönetmeni: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak tasarımı: Burak Tıǧlı

Baskı ve cilt: Vizyon Basımevi Kağıtçılık Matbaacılık ve Yayıncılık
San. Tic. Ltd. Şti.

Beylikdüzü O.S.B Mah. Orkide Cad. No: 1/Z Beylikdüzü-İstanbul

Sertifika No: 52098

ISBN 978-975-07-3978-1

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza Giz, No: 9/25 Sarıyer/İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

MEHMET RAUF
EYLÜL

Çevrimyazı ve yayına hazırlayan
Mustafa Çevikdoğan

ROMAN

♥can

Mehmet Rauf'un Can Yayınları'ndaki diğer kitabı:

Eylöl (Günümüz Türkçesiyle), 2019

İhtizar (Orijinal Metin), 2020

İhtizar (Günümüz Türkçesiyle), 2020

Âşıkane (Orijinal Metin), 2020

Âşıkane (Günümüz Türkçesiyle), 2020

Serap, 2021

Karanfil ve Yasemin (Orijinal Metin), 2021

Karanfil ve Yasemin (Günümüz Türkçesiyle), 2021

Son Emel (Orijinal Metin), 2022

Son Emel (Günümüz Türkçesiyle), 2022

MEHMET RAUF, 27 Ağustos 1875'te İstanbul'da doğdu. Balat Mahalle Mektebi'ni bitirdikten sonra sırayla Eyüp Rüştiyesi, Soğukçeşme Rüştiyesi ve Bahriye Mektebi'nde okudu. Daha sonra memuriyete atıldı. İlk öyküsü 16 yaşındayken Halid Ziya'nın İzmir'de çıkardığı *Hizmet* gazetesinde yayımlandı. Erken yaşlarda kendini gösteren tiyatro ve edebiyat merakı, memuriyet yıllarında Servet-i Fünun çevresine girmesini sağladı. Tefik Fikret'in halası Ayşe Sermet Hanım'la evlenip Fikret'in Rumelihi-sarı'ndaki yalısında yaşamaya başladı. Daha sonra Halid Ziya'yla sıkı bir dostluk kurdu. Büyükada'da bir kadına âşık oldu ve aşkına karşılık bula-mayınca intihara kalkıştı. Hüseyin Cahid ve Halid Ziya son anda yetişerek hayatta kalmasını sağladılar. Meşrutiyet'in ilanından sonra tekrar yazmaya başladı. *Eylül* romanıyla edebiyatımızda önemli bir yer tutan Mehmet Rauf, diğer eserlerinde de aşk maceralarını konu edinmiştir. Mehmet Rauf 1926'da felç geçirdi, 1931'de İstanbul'da öldü.

په کورده کې

اپلور

عالمه نيا بک
— په ازمه سوک نمانده —
مردان

۳

مادون د نهمه کورک فقهه په ايشه په بشپړه شوې .
ترا چا کي سيلالاره خصوص پر خلسه زانکه — چا پين
غز ا نيه سوراني .

باله او آييلان بونک قابون برمانته داپنه پ داپنه پ داپنه پ
دقبري کورون روجسي ددوب — آگن يو سخته جوړ
ناکول .. ديدى .

پوستان کونک سماعت اون رده داپسلان دهموري ازم
سماعت سوکره دغش . نناک بر حصارک فوخته شمسه زون
ايشه په لاجوړه د سياتوره دى . طلوع من ، افلا حورن
انشار اين راطب هغه د مژ بر غون داروى .

کچ قاضي بزمک کندينه داپنه پ داپنه پ داپنه پ
آدمى ، مراضى آلمه چي جاش آريوردي کي اوج بېکوردى .
سوکره ، خلا سادامک دودانزبه برلاش . زون شنه بر شه
کي مغل ودهوم طلوان ژبايه دوداره کورک آشنه شوقى ،
قادر مقي ايته دى :

— هره بوندير سخته زانکي پو اوبه سوپور ب اطلور مقي
کروپ اکلاره حشر رده فوژمان دهاى ايزره ا هارى زده
چقه ...

ژوند بويجه جاني يک سوتلوروى ، دلم واقه اهديدى
بدرته داريناني پتون سکتوى لشمول اسيوروى ، صديبه
بينه چي دى زمان اوهر اسلام ايشن . قطر سولوه ساسل برده
کينکه باسي ارضا اشمه شدى . بونک داپنک وکته کوب
قاسل بلا رسايه باه شو د عايشه جامنه ايدردني وکوشه
اولرى هرسته باشقه بره کشته گمنغ اسيوروى . پتون
ايشن بوته پيني فودار سکتى يه فوشوب کاکارى شو چيرک
چو بونقندى ريشايه بشايه اوسلغني وکاور جمت اولى ارق
بيشوب کورمان ميع ادمه سب قدر بيادر متهى ، بديسه قارشى
د شى ديمه سکت ايشاني آنگ ايشه بونک هرصق باشقردن
بيشباريو ، بوانمکي حياک تاپنه د بونق ايسون هرصق
سخته سيمه روسيه ايلوروى . بونک ايسون هر کونکي
سولانه سکت شين ايلان ژبا بويه نسل ايشه کزى

اون کونک برى خان داغاسيلى ، برطمان ، شى اوهر سوډي
روجه پي سته قارشى يه خان هرچ بر . سيب اوهارى مغي
داورا ووردي .

— هونک کندي تولى طلوان لمن چکوندي يانه اولمور مقي
وکنديسه داپن اوسيني ايسون نيم ناک لازم کابديکي خط
اندک قرارى ، بوسر بر سيمه . — شيمه خپ يادون
اوور ا طواري شوقى غلکه ... اچي فقيه دغوندا پنه پي
سک واره ووردي ا سده شک ورن اخله راقه پيوره رار
تالار ... ديدى .

کچ قاضي پي سخته ورن برمانته وورديکي شون طرايه
پک اې ارق ايشه پي بولنه بونک اولمسي ايسون ارق کذبت
ايده پيکته باغبه اضر رسنه سوډي : — پک صديور سرتک
چاپا :

— آوت ، سوډه ... باخلاره ... وراضى ايشه پي حق
برسي ا الهان قوشى ... هله بونک سوکره ساستن ...
ميا سايه يک قدر . انعام اوسه ده ... حاصل هر زمان ... انسان
پوشاپور ... هرکس بويه زرکوشه ازيوروى ... کده پي بوستان
قوشنه طن ايلوروى .

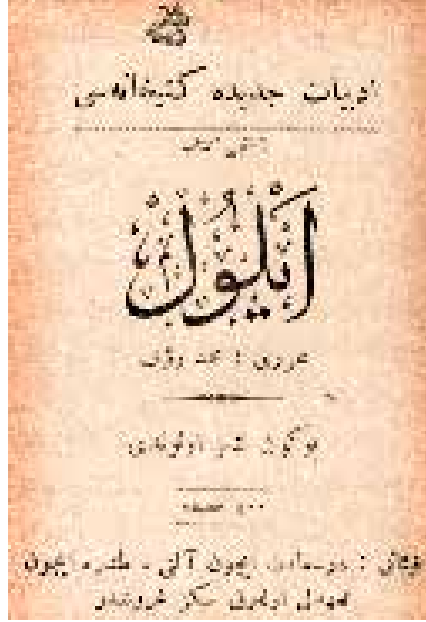
ساده قانده بر اهدا اهدسه ايه ، کوزى دها زنده
قارورق . اچ سسدر بوجي برده حق جيلانه دعت شاکين
هچ برحى کورديکي گن مسود کورکي خط اهدوک کورت
ايسوروى ، برآرق ا اوبن شويجه سوپه بوردنه ، دعت
ايشه دى ، فقط کبه بويامجندي اوقه برصمت ، عدلى برده
کيشه رايه بکويى ... ا . پازى سن کت ، اولورده قل ، برآ
اکايرت اهد يه جک ايلوروى ، فقط برشانه و رار بونقه ،
هرشيني برزنده اوهر ايشه دى کوزه داپنه پي سکتون
ايلانک سوډيه بوفا کارانه راشي اولوب سولنه په اوله
پي فرق اهدوک ، سکتور اوشاني کورديکي دهادستر ايه پنه

دنه بينارک دنلاچي چي ، هچ برينک دکنده بونک ساده شواهي
اينه اوش شامين اوله جقي دوشوروى ، چو کاسل انا حاک
کوشکه اولمسي حسي اسيوروى ، ااعت شو . پي دوشو بيه
قلبي صولان چن سقيانده ، شوه هون حق ورا ساط ايه
کيزه کچين پي سناک حياک برادرني قياره ، بوقلرا ،
قش بيارک اکتکه ايلان باشه ايدى ، زار ، قان . بوجي
تکړه پنه آکوب سکتون ايدى زره سوپه بور . شاکيت
ايلوروى ، پک اهلج دغه اوقه :

— چو بولان ... ديدى شيمه فرسايه ک بوان ايشه اهور
ملا اطلور مقي ... داکر بوقى دگزه اکتصق دوا زده يها ساه
چان وور . سرتن ... حالي ... طيف ... شايو ک بور اهد پوراني
چله جقي دنه باساعت طغوزي اکلان ... دومان ، دومان ...
کسني گي ... سوکره ستر مقي ايلوروى ، کرکتي ... دوشون

Eylül, Servet-i Fünun'da tefrika edilmeye başlanıyor. 25 Mayıs 1316 (7 Haziran 1900).

Servet-i Fünun'un 19 Nisan 1317 (2 Mayıs 1901) tarihli sayısında *Eylül*'ün basıldığı ilan ediliyor: "Edebiyat-ı Cedide Kitaphanesi, altıncı kitap: *Eylül*. Muharriri Mehmet Rauf. Bugün neşrolundu. 400 sayfa. Fiyatı: Dersaadet için altı, taşra için taahhütlü olarak sekiz kuruştur."

Mehmet Rauf

Can Yayınları'nın Notu

Bu kitabı hazırlarken yazarın diline, üslubuna, kelime tercihlerine müdahale etmedik; sadece imlasını günümüz kurallarına uyarladık. Artık pek kullanılmayan Arapça, Farsça kelimeler için kitabın sonunda kapsamlı bir sözlük hazırladık. Yabancı kelimeleri ve isimleri de özgün şekilleriyle yazmaya çalıştık. Bugün sık kullanılmayan Türkçe kökenli bazı kelimelerin, halk deyişlerinin anlamlarını, yaygın anlamında kullanılmayan eski kelimelerin anlamlarını ve gündelik hayata ve döneme dair bazı açıklayıcı bilgileri de dipnotlarda vermeye çalıştık.

Eylül, ilk olarak *Servet-i Fünun*'da, 7 Haziran 1900-14 Mart 1901 tarihleri arasında tefrika edilmişti. Kitap olarak ilk baskısı 1901'de Âlem Matbaası'nda yapıldı. Dilinin yazar tarafından gözden geçirildiği üçüncü baskısı ise 1925'te İkbâl Kitaphanesi'nden çıktı. Elinizdeki kitabı yayına hazırlarken 1925 baskısını esas aldık. Bu baskıyı kitabın ilk baskısıyla karşılaştırdık. Kitabın ilk baskısıyla karşılaştırılmasında Enfel Doğan'ın "Diliçi Çeviri ve Mehmed Rauf'un *Eylül* Romanında Yaptığı Diliçi Çevirisi Üzerine" isimli makalesi yol gösterici oldu. Yazarın sadeleştirmelerini, tashihlerini, küçük değişikliklerini not düşmedik, anlama ve cümle düzenine dair değişiklikleri dipnotlarda belirttik. Gerek gördükçe daha sonra yapılan baskılara da başvurduk.

Döneme dair kartpostallar ve fotoğraflar Atatürk Kitaplığı arşivi ve www.eskiistanbul.net adresinden, gravürler *Kentin Anlam Haritaları, Gravürlerle İstanbul* (Kitabistanbul, İstanbul, 2008) kitabından alınmıştır.

Eylül'ü Nasıl Yazdım?¹

Muhterem hikâye-nüvisimiz Mehmet Rauf Bey'in, *Eylül* namındaki eseriyle âlem-i edebiyatta nasıl bir inkılap yaptığı kaarilerimizce bittabi meçhul değildir. Ne gibi ihtisatın *Eylül*'ün taharrisine saik olduğunu öğrenmek üzere Mehmet Rauf Bey'le bir mülakat icra ettik. Mezkûr mülakatı aşağıya aynen derç ediyoruz.

Mehmet Rauf Bey'le *Eylül* Hakkında Mülakat

Kendisini Hilal Matbaası'nda buldum. Son tab olunan *Kadın İsterse*² eserinin tashihiyle meşguldü. *İnci*'de neşrolunmak üzere *Eylül* hakkında bir mülakat için müsaadesini rica ettiğim zaman tebessüm ederek, "Suallerinizin mahviyetimi rencide etmemesi şartıyla..." sözünü söyledi.

İlk sual, *Eylül*'ün ne gibi bir haletiruhiye tahtında ve nasıl bir fikir ve hissin sevkiyle yazıldığına dairdi.

"Evvela haletiruhiyem..." diye başladı. "O zaman Tarabya'da ikamet ediyordum. Her gün akşamlara kadar Büyükdere, Beykoz ve Tarabya korularında dolaşmayı itiyat etmiştim. Ekseriya Shelley'nin³ yahut Sully Prudhomme'un⁴ bir cildini alır,

1. *Son İnci*, 1 Haziran 1335 (1919), No: 5, s. 8-9. (Y.N.)

2. *Kadın İsterse*, Hilal Matbaası, 1335 (1919), İstanbul. (Y.N.)

3. Percy Bysshe Shelley (1792-1822) Romantik Dönem İngiliz edebiyatı yazarı. (Y.N.)

4. Sully Prudhomme (1839-1907) Nobel Edebiyat Ödülü sahibi Fransız şair. (Y.N.)

bir sandala atlar ve yelkeni açınca Beykoz'a geçerdim. Orada, saatlerce, çayırın içine uzanarak, mütalaa ve murakabeye dalar ve akşamüstü, guruba yakın, rüzgâr sönmüş, deniz dinmiş olduğu vakit ağır ağır avdet ederdim.

Bu esnada Halid Ziya'nın *Aşk-ı Memnu* tefrikası *Servet-i Fünun*'da¹ bitmek üzereydi. Fikret², gazeteye yeni bir tefrika arıyordu. Bir gün konuşurken tefrika için bana teklif etti. Benim kısmen yazılmış iki romanım vardı: 'Ruhumuz', 'Onlardan Biri'. 'Ruhumuz'da o zaman ahlak ve ruhunun suret-i teşekkülünü, hayatımızın tarz-ı güzarişini yazmak istiyordum. Öteki romandaysa Beyoğlu zevk âleminin kraliçelerinden birini tasvir ederek bunun ne gibi vakayı saikasıyla buraya sukut ettiğini tahlil etmek fikrindeydim. Fikret tefrikayı isteyince 'Ruhumuz'da Abdülhamid idaresinin seyyiatından bahsedileceği için sansürden kurtarmak mümkün olmayacağını düşünerek ondan sarfınazar ettim. 'Onlardan Biri' romanını yazmaya koyuldum.

O esnada bir gün Halid Ziya'nın yanındaydım, biz konuşurken kendisini ziyarete bir genç geldi. Lakırdı arasında bunun o hafta teehhül edeceğini öğrendim. Düğüne, düğünden sonraki hayata ait tasavvurattan bahsedilirken bu adam balayını Büyükada'da geçirmek istediğini, orada tuttuğu köşkü döşettiğini anlatıyordu. Ben Halid Ziya'nın gözlerinde acı bir esef bulutunun karardığını fark ettim. Ve bana öyle geldi ki ruhu artık böyle bir saadetin kendisi için muhal olduğunu anlamaktan mütevellit bir meraretle burkulmuştu. İşte *Eylül*'ün esasını teşkil eden fikri yani gençliğin akan bir su, esen bir rüzgâr gibi gayr-i kabil-i men ve tehir bir surette uçup gittiğini takdir etmek, eylülde avdet-i bahar nasıl muhalse şimdi her şeyin faydasız olduğunu anlamak, ziyan olarak geçen güzel günlerin tahassürüyle harap olmak fikrini burada kaptım. Bu fikir bana o kadar cazip, o kadar derin göründü ki günlerce meşgul olarak işledim, tezyin ve telvin ettim. Romanın esasını hazırlayıp iki hafta sonra *Eylül*'ü yazmaya başladım."

1. Halid Ziya Uşaklıgil'in (1866-1945) *Aşk-ı Memnu* romanı *Servet-i Fünun*'da 9 Şubat 1899-17 Mayıs 1900 tarihleri arasında tefrika edildi, 1901'de kitap olarak basıldı. (Y.N.)

2. Tefvik Fikret. (Y.N.)

Sükût etti ve diğere sualime muntazır gibi durduğundan ev-velce hazırlamış olduğum ikinci sualimi irat ettim: “*Eylül*’ün tahririnde hangi müelliflerin ve hangi eserlerin tesiri olmuştur?”

“Muayyen bir tesir yoktur... Daha ziyade bir muhassala-i tesirat demek doğru olur,” diye cevap verdi. “Buysa o zamana kadar beni cezp ve teshir etmiş olan bütün muharrirlerin tesiridir ki bunlar bilhassa bütün on dokuzuncu asır edebiyatıdır diyebilirim. O zaman biz bugünkü genç muharrirler gibi değildik, bir yazar üç, hatta beş okurduk. Hem bir okuduğumuzu defaatle okumak, bir eserin lübb-i ruhuna hulul için çalışmak lazım geldiği kanaatindeydik. Bu kanaatle hatmettiğim edebiyatların beni en çok müteessir eden üstatları Fransızlardan Alfred de Vigny, Leconte de Lisle, Baudelaire, Flaubert, Goncourt’lar, Daudet ve Maupassant¹, İngilizlerden Shelley, Keats, Swinburne², Ruslardan Turgenyev, Dostoyevski³, İtalyanlardan bilhassa Leopardi ve hele D’Annunzio’dur⁴.

Eylül’ü Bourget’in⁵ romanlarının tesiri tahtında yazdığım hakkında bir zan varsa da bu yanlıştır. Ben Bourget’in romanlarından ziyade tenkidatını beğenirim. Beni en çok müteessir eden muharrirlerse Maupassant ile D’Annunzio’dur.

1. Alfred de Vigny (1797-1863) Romantik dönem oyun, roman yazarı ve şair; Leconte de Lisle (1818-1894) Pasnasyen edebiyat temsilcisi, şair; Charles Baudelaire (1821-1867) *Kötülük Çiçekleri* kitabıyla bilinen, dünya edebiyatının en önemli şairlerinden biri; Gustave Flaubert (1821-1880) Edebiyatta Realizm geleneğinin ilk temsilcilerinden ünlü romancı, *Madam Bovary*’nin yazarı; Edmond de Goncourt (1822-1896) ve Jules de Goncourt (1830-1870) Goncourt Kardeşler olarak bilinen Fransız Natüralist yazarlar; Alphonse Daudet (1840-1897) Natüralist Fransız romancı; Guy de Maupassant (1850-1893) Öykü türünün en yetkin isimlerinden Fransız yazar. (Y.N.)

2. John Keats (1795-1821) İngiliz şiirinin en önemli isimlerinden, Romantik dönem şairi; Algernon Charles Swinburne (1837-1909) Şair, oyun yazarı, eleştirmen ve romancı. (Y.N.)

3. İvan Turgenyev (1818-1883) *Babalar ve Oğullar* romanıyla edebiyat tarihine damga vurmuş romancı, şair; Fyodor Mihailoviç Dostoyevski (1821-1881) Tüm dünyada roman türünün en yetkin örneklerini vermiş yazar, *Karamazov Kardeşler*’in yazarı. (Y.N.)

4. Giacomo Leopardi (1798-1837) İtalyan düşünür, denemeci; Gabriele D’Annunzio (1863-1938) Yazar, gazeteci, oyun yazarı. Faşizmi besleyen düşünceleriyle de bilinir. (Y.N.)

5. Paul Bourget (1852-1935) Türk edebiyatının birçok yazarını etkilemiş Fransız romancı ve eleştirmen. (Y.N.)

Maupassant beni sıhhatime tesir edecek kadar mahmum bırakmıştır. Fakat *Eylül*'de Maupassant tesiri de pek yoktur. Söylediğim gibi, bir muhassala-i tesirat demeli... Zaten Bourget de bir yerde söylemez mi, şahsiyet-i edebiyemizin teşkilinde mülaatımızın ne mühim tesirleri olduğu malumdur.”

“*Eylül* neşrolunduğu zaman gösterilen teveccüh sizde ne tesir yaptı?”

“Teveccüh mü?” dedi gülerek. “Öyle şey olmadı ki... Roman tefrikaya başlandığı vakit bir şeye benzemediğini ilanda herkes ittifak etti. Hatta Halid Ziya bir nokta üzerinde sayfalarca meşgul olduğumu söyleyerek *Eylül*'ün bir burğu olduğunu iddia etmişti. Sonra ilk seda-i takdir Fikret'ten sadır oldu. Tefrika epeyce ilerlemiş, roman kendini göstermeye başlamıştı, bir gece Rumelihisarı'ndaki yalıda ekseriya olduğu gibi Fikret'le geç vakte kadar konuşmuştuk. Söz sırası geldi de bana, 'Romanın pek güzel oluyor Rauf,' dedi. Ondan sonra roman kitap şeklinde çıktığı vakit Cahid¹, *Servet-i Fünun*'da yazdığı uzun bir tenkitte² *Eylül*'ün 'Edebiyat-ı Cedide'nin en güzel eserlerinden biri' olduğunu söyledi. Bilahare Edebiyat-ı Cedide eserlerinin mana ve fikir noktazarından tetkikine dair yazmaya başladığı silsile-i mülakattan *Eylül* hakkında yazıp gazetenin malum olan sebeple tatilinden³ dolayı basılamamış olan diğer bir makalede ise eserimin, 'Edebiyat-ı Cedide'nin fikir ve mana itibarıyla en güzel bir eseri' olduğunu söylemişti. Fakat *Servet-i Fünun* tatil edildi, edebiyat men olundu, herkes bir köşeye dağıldı, birbirimizi pek nadiren görmeye başladık. Öyle ki adeta edebiyatı unuttuk. Yalnız ara sıra rast geldiğim meftun-ı edebiyat gençler bazen *Eylül* hakkında mübalağayla beyan-ı teveccüh ediyorlardı. Teveccüh ve iltifatsa hürriyetten⁴ sonra ve bilhassa bu son senelerde biraz olunmaktadır ki *İnci*'nin bu teşebbüsünü bunun en parlak tezahürü addedeceğim.”

1. Hüseyin Cahid Yalçın. (Y.N.)

2. Hüseyin Cahid Yalçın, “Eylül”, *Servet-i Fünun*, 3 Mayıs 1317, Sayı 531, s. 162-171. (Y.N.)

3. *Servet-i Fünun* dergisinin 1901'de II. Abdülhamid tarafından kapatılması kastediliyor. (Y.N.)

4. II. Meşrutiyet'in ilanı. (Y.N.)

“Yeni eserleriniz yok mu beyefendi?”

Sadece, “Hayır,” dedi, “hatta başladığım eserleri bile bitirmek istemiyorum. Başka memleketlerin en şanlı, en neşe-bahş hayat tezahüratı, bizim bedbaht memleketimize gelince maskaralıktan ibaret kalıyor. Feci bir iflasa duçar oluyoruz. Mesela edebiyat bir çocuk oyuncağı, temaşa¹ bir karikatür, sanat bir hokkabazlık haline geliyor. Ve insanı iğrendiriyor. Size bir şey itiraf edeyim mi? Yeniden yazmak değil, şimdiye kadar yazdığım bile nadimim. Mesela harpten² evvel, *Karanfil ve Yasemin*³ ile *Kâbus*⁴ isminde iki romana başlamıştım. Bunların birincisi iki kadın, iki aşk arasında kalan bir erkeğin; ikincisi ise zevcesinin hayatından şüphe edip hissettirmeksizin tahkik ederek nihayet hakikate muttali olan bir zevcin hikâyesiydi. Şimdi bunlara el sürmek bile istemiyorum. Sonra *Sansar*⁵, *Diken*⁶ isminde ikmal edilmiş iki mudhikem var ve “Serenat”, *Ceriha*⁷ isminde iki oyunum da kısmen yazılmış duruyor. Fakat nerede ve kim için oynanacak? Bu işler için malum ya, bir emel, bir hayal... bir... yani, nasıl söyleyeyim, bir illüzyon lazım ki bunu kendimde bulamıyorum. Bu karikatür hayat içinde, bu şartlar dahilinde edebiyat, temaşa, sanat pek gülünç bir şey değil mi?”

Söz buraya gelince Rauf Bey bir isti’fa-i kusur tavrıyla, “Zannederim mecra-i kelamı değiştirdim,” dedi.

“Bilakis beyefendi,” dedim. “Sizin gibi bir muharririn haletiruhiyesi itibarıyla bilakis pek kıymetli malumat vermiş oldunuz... Yalnız bu haletiruhiyenin eserlerinize müştak olan kaari ve kaariler için büyük bir teessüfü mucip olduğunu bilmeniz lazım gelir.”

1. Tiyatro. (Y.N.)

2. Birinci Dünya Savaşı. (Y.N.)

3. *Karanfil ve Yasemin*, daha sonra 1924’te Amidi Matbaası’nda basılmıştır. (Y.N.)

4. *Kâbus*, daha sonra, 1928’de *İkdam*’da tefrika edilmiş, 2018’de Koç Üniversitesi Yayınları tarafından kitap olarak basılmıştır. (Y.N.)

5. *Sansar*, daha sonra, 1920’de Matbaa-i Orhaniye’de basılmıştır. (Y.N.)

6. *Diken*, daha önce, 1917’de Kitaphane-i Sudi’de basılmıştı. (Y.N.)

7. *Ceriha*, daha sonra 1923’te tefrika edilmiş, 1935’te Yara ismiyle Hilmi Kitaphanesi’nde basılmıştır. (Y.N.)

“Evet, evet,” dedi. “Bilhassa *İnci*’nizin kaarileri değil mi? Ne olursa olsun, kendimi *İnci*’ye bir yabancı addedemem. Çünkü hürriyetten sonra, kadınlara mahsus olarak ilk mecmuayı yani *Mehasin*’i¹ ben neşretmişim. O zaman olduğu gibi bugün de hatta bugün daha kuvvetle kaniyim ki bizde yapılacak en faydalı bir iş, hanımlarımızı tenvir için sarf olunandır. Çünkü Türklük eğer kurtulacaksa kadınlar tarafından ve kadınlar sayesinde kurtarılacaktır. Bunun için kadınlarımızı yükseltmeye çalışalım. Yalnız, yalnız buna...”

Bu söz üzerine Rauf Bey’den müsaade istedim. Samimi bir tavırla elini uzattı.

C.İ.

1. Mehmet Rauf’un 1908-1909 yılları arasında çıkardığı dergi. (Y.N.)

EYLÜL

أَيْلُولُ

Eylül'de Boğaziçi'ndeki olayların geçtiği Yenimahalle, Büyükdere, Tarabya gibi semtleri gösteren harita (Jean-Denis Barbié tarafından geliştirilmiş Kauffer Haritası, 1819).

Halid Ziya'ya,
İlk eserim, son üstadıma

Mehmet Rauf

1

Salonda, bahçedekilerin kahaahaları işitilebiliyordu.

Süreyya, canı sıkılanlara mahsus bir tahammülsüzlükle, “Çılgın kız!” diye söylendi.

Balkona açılan büyük kapıdan parmaklığa dayanmış dışarıya baktığı görülen zevcesi dönüp, “Lakin bu gece hava ne güzel!” dedi.

Bu nisan gününün saat on birde¹ başlayan yağmuru yarım saat sonra dinmiş, nem-nak bir hudaretin fevkinde şimdi zerrin incileriyle lacivert bir sema titriyordu; topraktan, ağaçlardan intişar eden ratıp nefhatta müessir bir nüfuz vardı.

Genç kadın pencerenin kenarına dayanarak bir-iki uzun nefes aldı, her nefes aldıkça hayatı artıyormuş gibi oh çekiyordu. Sonra hâlâ sigarasının dumanlarına bulanmış, zebun-ı şita bir tepe gibi muzlim ve mağmum duran Süreyya'ya gelerek elinden tuttu, kaldırmak istedi.

“Hava bu kadar güzelken burada somurtup oturmak, gezip eğlenenlere haksız yere kızmaktan daha mı iyidir? Haydi biz de çikalım.”

1. Saat on ikinin akşam ezanını gösterdiği alaturka saate göre, akşam ezanından bir saat önce. Bugünkü saate göre yaklaşık 19.00. (Y.N.)

Süreyya'nın bu gece canı pek sıkılıyordu, "Adam bırak!" dedi. Babasına dargınlığını bütün köye teşmil ediyordu; sayfiyeye çıkacakları zaman o kadar ısrar etmiş fakat bu sefer de sahil bir yere gitmeye babasını razı edememişti. Büyükbabalarının vaktiyle gelip nasıl budala bir hesapla "şu taşocağında" yaptırdığı bu köşk, onları her sene başka yere gitmekten men ediyordu. Bütün kışın o, Boğaziçi'ni kurarken yine göçüp geldikleri "şu çöplük", çocukluğundan beri yaşaya yaşaya usandığı bu hâlî çöl² onu artık çıkıp gezmekten men edecek kadar bıktırmıştı. Pederine karşı bir şey yapamamasının intikamını almak isteyerek hırsını başkalarından çıkarıyor, buradaki hayatın aleyhinde bulunmak için her şey kendisine bir vesile oluyordu. Bunun için her günkü hayatında ekseriya şen olan Süreyya buraya naklettikleri³ on günden beri hemen daima sisli, pür tuğyan, hatta o kadar sevdiği zevcesi Suat'a karşı bile hemen hiçbir sebep olmayarak haksız davranıyordu.

Suat'ın kendi kolunu tutan elinden çekip yanı başına oturarak ve kendisine dargın olmadığı için tebessüm etmek lazım geldiğini tahattur ederek firari, nursuz bir tebessümle, "Şimdi hep çamur oluruz. Toprak, toprak değil ki... İki dakika yağmur yağdı mı haddin varsa yürü! Bastığın yerden ayağın bir okka çamurla beraber kal-kar..." dedi.

Genç kadın beş senelik derin bir mukarenetin verdiği nazar-ı nüfuzuyla pekiyi fark ettiği bu neşesizliğin izalesi için artık kifayet edemediğine teessüf eder gibi elim bir sesle sordu⁴:

1. "Adam sen de!" anlamında kullanılmıştır. (Y.N.)

2. 1901 baskısında: "bu kenar-ı vahdet". (Y.N.)

3. Burada "taşındıkları" anlamında kullanılmıştır. (Y.N.)

4. 1901 baskısında, bu cümledeki "gibi elim" kısmı bulunmamaktadır. (Y.N.)

“Pek sıkılıyorsun galiba?”

“Evet, sorma... Patlıyorum. Burası zaten yaşanılacak bir yer mi! Hele bu yemekten sonraki saatler... Sabahleyin yemeğe kadar, akşamüstü... Hasılı her zaman insan boğuluyor. Herkes böyle birer köşede eziliyor. Kendimi bostan kuyusunda zannediyorum.”

Suat, kaşlarında bir endişe inhinasıyla, gözleri daha ziyade karararak, kaç senedir bu aynı yerde, aynı hayatta, şikâyet için hiçbir hal görülmeden geçirilmiş¹ mesut günleri düşünerek sükût ediyordu. Bir aralık, “Evvelden hiç böyle söylemiyordun,” demek istedi. Fakat neye yarayacaktı? Ufak bir mazeret, adi bir sebeple geçiştirilmeyecek miydi? “Bari sen git, oralarda kal, biraz eğlenirsin,” diyecek oluyordu fakat beş senedir beraber bulunmaya, her şeyi beraber yapmaya o kadar alışmışlardı ki zevcine karşı kalbindeki derin irtibatın sevgiyle fedakârlığa razı olup söylese bile onun bunu fark ederek, münkesir olduğunu görerek daha rahatsız olacağını, yine yeminlerin başlayacağını, hiçbir şey değişmeyerek sade zevahir namına uğraşmış olacağını düşünüyordu. Çünkü asıl kabahatin köşkte olmadığını hissediyordu; kabahat, şu sebebini düşününce kalbini sızlatan can sıkıntısında, ne kadar aşk ve irtibatla geçerse geçsin beş senelik hayatın yıprattığı kalplerde, bu kalplerin, kalp-i beşerin eskimeye olan kabiliyetindeydi. Ve o, kadın, bu acı tefekkürle başını eğip sükût ederken Süreyya söyleniyor, şikâyet ediyordu. Belki ellinci defa olarak, “Ah, büyükbabalarımız,” diyordu, “anlaşılmaz hesaplarla bu cehennem köşelerinde bağ yapıp gelip kapanacaklarına ne olurdu, şu İstanbul’u İstanbul eden güzel yerlere gitselerdi... Sonra bir babanın budalalığı bütün bir aileye bir maraz-ı irsi

1. 1901 baskısında: “geçen”. (Y.N.)

oluyor; bütün ahfat gelip onlar gibi bu köşelerde çile doldurmaya mecbur oluyorlar... Bağ, üzüm... İşte flokse-ra¹ da hepsini berbat etti ya! Yer, yer değil ki! Bak, babam elindeki avucundakini sarf etsin, bu tauna karşı koyabilir mi?" Sonra birdenbire köpürerek, "Ah, bu çöl," dedi, "şimdi farz et ki Boğaziçi'nde yahut Adalar'dayız. Deniz yok mu deniz, en sıcak havalarda bile insana can verir. Serin, mavi, latif... Halbuki burada poyraz çıkacak diye ta saat sekizi², dokuzu beklemeli. Duman, duman... Külhan³ gibi... Sonra manzaranın mahdudiyeti, yekrenkliği... Düşün Suat, bir sandalımız olurdu. Sabahları erken yahut akşamları geç vakit sen şemsiyeni kapardın, ben küreklere sarılırdım. Mehtap olsun olmasın, oranın geceleri ne güzeldir..."

Süreyya söylerken hülyaya terk-i nefis ediyor, sahi-den orada, denizdeymiş gibi mahzuz olarak tarif ediyor-du. Zevcinin yerine muhakeme eden Suat, "Lakin mademki bu mümkün değil..." demek istedi fakat yine kendini men etti; zevcinin şu küşayiş zamanında bu söz kanatlarını tutmak gibi olacak, fazla olarak bu adem-i imkân mülhazası onu yeniden içzap edecekti. Bunu Süreyya kendi söyledi:

"Fakat işte mümkün olmuyor, babam razı değil; çünkü... çünkü istemiyor, sevmiyor; hepsi işte ondan. Eğer o istese biz mesut olacağız. Bak, saadetimize ne kadar ehemmiyetsiz bir mâni var." Sonra elini kaldırıp gayr-i meri bir düşmanı tehdit eder gibi⁴, "Ah para!" diye söylendi.

1. Asma bitinin yol açtığı bağ hastalığı. (Y.N.)

2. 1901 baskısında, bu kelime yer almamaktadır. (Y.N.)

3. Hamamları ısıtan, hamamın altında bulunan kapalı ve geniş ocak, cehen-nemlik. (Y.N.)

4. 1901 baskısında: "tehdit ve telin eder gibi". (Y.N.)

Hiç olmazsa elli lira lazımdı. “Elli lira,” diyor, sonra meyus olarak, “ve bunu bulmanın imkânı yok!” diye köpürüyordu. “İmkânı yok, elli lira bulmak kabil değil. Yoksa ben şimdiye kadar seni bin kere kapıp götürürdüm.”

Suat, “Oh, ne iyi olurdu,” diye sevindi.

Süreyya başını çevirip zevcesinin sürurla parlayan siyah gözlerine bakarak devam etti:

“Ne mesut olurduk Suat, ne mesut olurduk. Hem asıl senin için, vallahi bütün senin için istiyorum. Sen söylemiyorsun fakat ben fark ediyorum ki gelip burada kapanmak seni fena ediyor, bir kere havasızlık... sıkıntı... Biz papaz değiliz ki bu manastırda yaşayalım... Hayat kalabalık, güzel hava içinde olur. Kalabalık içinde yalnız yaşamak, kalabalık içinde gezip beraber bir köşeye kaçmak, işte asıl zevk budur. İnsan, kalpleri birbirine bağlayan bu rabitaları o zaman anlar. Ben seni ne kadar sevdiğimi başka kadınları gördüğüm zaman anlıyorum. Bazen rast gelip hatta senden güzel bulduğum kadınlara bakıyorum da kendi kendime hiçbirisini senin kadar, senin gibi sevemeyeceğime yemin ediyorum. Sende bir şey var, öyle bir şey ki hiçbirinde rast gelmiyorum. Öyle bir şey ki, işte bütün endişelerim senin yanında mahvoluyor. Ruhuma bir şifa, bir sükûn geliyor. Dudaklarını gözlerime dokundurduğun zaman bütün canımın koşa koşa gelip toplandığını, orada sana mülaki olmaktan mesut olarak kaldığını hissediyorum. Bahusus şimdi bana öyle geliyor ki ben dünyada senden başka hangi kadını alsaydım hiçbirisiyle senin gibi olamayacaktım; senin kadar böyle samimi, ruhuma kadar, böyle canıma kadar samimi...”

Böyle söylerken hemen dudaklarının yanında Suat'ın gözlerini öpüyor, elindeki elini kaldırıp dudaklarından ayırmıyordu. Suat, zevcinin sözlerini dinleyerek sükût ediyordu. Süreyya bu elin ipek nescini uzun uzun koklayarak bir inilti halinde, “Ah Suat,” dedi, “sen de olmasay-

dın.” Genç kadının mesut ve sakit bir istifsarla bakan gözlerine girerek kalbinden kopan bir samimiyet sesiyle, “Sen olmasaydın ölürdüm Suat,” dedi, sesinde bir hüzün lerzesi vardı.

Suat sakit ve müteheyyiç duruyordu. Zevcinin bu galeyan zamanlarında o daima sakit kalır, söylemek istediklerini böyle söyleyemediğinden nagehani taşan deraguş arzularıyla boğularak bütün irtibat ateşlerini ancak sükûtle hapsederek ezilirdi ve hâlâ böyle yeni bir gelin gibi kızarıp hissiyatını ne bir sözle ne bir tavırla gösteremediği zamanlar olurdu. Heyecanla asıl ruhundan çıkan sayhaları hazmederdi; bu hal kalbini daha ziyade hararetle zevcine raptederek ruhu ona karşı böyle zamanlarda, kayaları parçalayıcı bir çağlayan huruşuyla tehacüm gösterirdi. Şimdi yine kendi kendine itiraf ediyordu ki bu anda Süreyya için hayatını isteseler mesut olarak verirdi. Beş senedir kendini ne taziz ettiğini, bir erkek namına ne büyük fedakârlıklarla hiç başka kocalara benzemeyerek nasıl münhasıran kendini sevdiğini, bütün muamelelerine, bütün tavırlarına kendisi için nasıl bir şefkat, nasıl bir hilm vererek yaşadığını pek güzel fark ediyordu. Hayat-ı sabaveti ebeveyninin imtizaçsızlıkları içinde makhur geçtiği için her türlü tasavvurunun fevkinde bulduğu bu karıkoca hayatı onu ebedî minnettar etmişti. Sözle o kadar münasebeti olmayanlara mahsus derunilik sayesinde yürüttüğü ince, derin mülâhazalarıyla bu münasebetin ne gibi şeylere taalluk ettiğini fark etmiyor değildi; bhusus gittikçe eski ateşin azaldığını, eski hararetin her gün biraz daha itidale döndüğünü görüyor, müdekkik, rakik nazarıyla¹ hepsini hissediyordu. Fakat aralarında bir şey hiç azalmıyor, daima artıyordu ki

1. 1901 baskısında: “müdekkik, rakik bir kadın nazarıyla”. (Y.N.)

o da samimiyetti. Zevcinin samimiyetinden hiçbir zaman şüphe etmek ihtimali yoktu; her gün bir gün evvel yine şüphe etmediği samimiyeti daha çoğalmış görüyordu. O derece ki izdivaçlarından bir sene sonrayı şimdi düşündükçe o zaman teyit-i irtibat için pek kâfi, pek kavi gördüğü derece-i samimiyet bugünküne nispeten hiçti. Bugün, “O zaman nasıl emin olmuşum!” diyeceği geliyordu. Ve o zamanın hararet ve iştiyakı bugün duçar-ı inhilal olmuşsa da kendisi müdebbir ve mütefekkir bir kadın temyiziyle bu samimiyeti evvelkilere müreccah görerek o inhilalden hasıl olan hüznü defe çalışıyordu.

Süreyya tekrar parasızlıktan şikâyet ederek, “Bak,” dedi, “bak Suat, elli lira insanı nelerden mahrum ediyor! Sonra biz de adamız değil mi, zevcesini mesut etmek için elli lira bulamayan erkek...”

Zevcini böyle âciz görmek istemeyen Suat, o öyle düşünmesin, zebun görünmesin diye, “Fakat ben seni böyle daha çok seviyorum,” dedi, “herkes zengin olabilir fakat senin gibi olamaz.” Sonra Süreyya’nın kederlerini dağıtmak için ilave etti: “Mademki sen beni kapıp bir yalıya götürüyorsun, bari ben seni alayım da balkona olsun çıkarayım. Gece o kadar güzel ki istifade etmemek cinayet sayılır.”

Bu esnada bahçeden, gecenin bir köşesinden tiz, parlak bir kakhaha daha geldi.

Suat pencereye doğru yürüyerek, “Bak hemşirene, o hiç senin gibi düşünmüyor,” dedi.

Süreyya balkona çıkmıştı, orada bir hasır koltuğa düşer gibi oturarak, “Yanında Necip mi var?” diye sordu.

Suat öbür sandalyeden pelerinini almış örtünüyordu, gülerек cevap verdi:

“Galiba.”

“Kocası babamın yanında değil mi? Tuhaf izdivaç, tuhaf koca, tuhaf karı... Hususuyla tuhaf karı...”

“Bence *Eylül*, tek başına, bir yazarın ismini edebiyat tarihine silinemeyecek şekilde nakşetmek için kâfidir.”

Halid Ziya Uşaklıgil

Fakat her şey boş değil mi? Ne olsa, ne yapılsa kış gelmeyecek mi? Ya gelinceye kadar... Hiç mi, hiç mi bir şey yapılamaz? Böyle görerek, anlayarak, bile bile hayat ve saadetten feragate tahammülden başka bir şey mümkün değil mi?

Yüz yılı aşkın bir süredir bazen mutlulukla bazen gözyaşlarıyla okunan *Eylül*, edebiyatımızda derin izler bırakmış, birçok farklı metinde tekrar tekrar karşımıza çıkmış bir roman. Üç ana karakter etrafında gelişen, İstanbul’un da dördüncü bir karakter gibi dahil olduğu, Mehmet Rauf’un başyapıtı olan bu romanda kişiler, ruhsal dünyaları en ince ayrıntılarına kadar incelenerek karşımıza çıkarılıyor.

Yasak aşk temasının dönemine göre oldukça cesurca işlendiği bir aşk ve karasevda romanı olan *Eylül*, metin üzerinde yapılan kapsamlı bir çalışmayla, orijinal diline müdahale edilmeden yayına hazırlandı. “Psikolojik roman” denince akla gelen ilk eser olan *Eylül*’ü şimdi eski hataların tek tek ayıklandığı yeni çevirisi, yazarla yapılan “*Eylül*’ü Nasıl Yazdım” söyleşisi ve notlandırılmış, döneme ait harita, fotoğraf ve kartpostallarla zenginleştirilmiş baskısıyla okurlarımıza sunuyoruz.

E, sonbahar bu... artık bu kadar letafet ve hararet verdikten sonra! Eylül'den daha ne beklenir? Eylül, malum ya, hüznün ve matem ayıdır.

#edebiyatımızınmirası #servetifünun #istanbul #boğaziçi #sarıyer
#büyükdere #yasakaşk #hüznün #müzik

